

სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის არსის გაგებისთვის

მიხეილ ბიჭია*

შესავალი

სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის არსის დადგენა მრავალ-ასპექტიანი პრობლემაა. ის უკავშირდება, უპირველეს ყოვლისა, საკითხის შესწავლას სამართლის თეორიის ჭრილში, ხოლო შემდეგ – ლოგიკურად კვლევის გადასვლას ცივილისტურ საწყისებზე. შესაბამისად, ზოგადსამართლებრივი დებულებები ხელს უწყობს სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის არსის გაგებას, მაგრამ, ვინაიდან შეუძლებელია ამ სტატიის ფარგლებში თემის თითოეული ასპექტის განხილვა, ყურადღება გამახვილდება მხოლოდ მის რამდენიმე აქტუალურ დეტალზე.

კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, დასადგენია, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა იდეალური მოვლენაა, რეალური თუ იდეალურ-რეალური. ამ საკითხთან დაკავშირებით ქართულ იურიდიულ მეცნიერება-სა¹ და უცხოურ (მათ შორის დასავლურ) ცივილისტიკაში² საინტერესო

* სამართლის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის მოწვეული ლექტორი, სდასუ-სა და თბილისის სასწავლო უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ადვოკატი.

¹ სამართლის თეორიაში ამ საკითხზე არსებული მოსაზრებების შესახებ იხ., ვაჩიშვილი ალ., სამართლებრივი ურთიერთობის ცნებისთვის, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №6, 1964; ნანეიშვილი გ., სამართლის ფილოსოფიის საკითხები, თბილისი, 1992; სვანელი ბ., სამართლის თეორია (იურისპრუდენცია), თბილისი, 1993; სურგულაძე ი., ხელისუფლება და სამართალი, თ. გამყრელიძის თარგმანი, თბილისი, 2002; ზუბუა გ., სამართლის თეორია, თბილისი, 2004. ქართულ იურიდიულ სივრცეში ერთ-ერთი ყველაზე საინტერესო პოლემიკის თაობაზე იხ., გეგენავა დ., ქართული სამართლებრივი ისტორიის აზროვნებიდან: სურგულაძე-ნანეიშვილის პოლემიკა, წიგნი: სურგულაძისა და ნანეიშვილის პოლემიკა, დ. გეგენავას რედაქტორობით, თბილისი, 2012, 7-12. კერძო სამართლის მეცნიერებაში არსებული მოსაზრებების თაობაზე იხ., ზოიძე ბ., საკუთრების სამართლებრივი ურთიერთობის ბუნებისთვის, საქართველოს სსრ მეცნ. აკადემიის „მაცნე“, ეკონომიკისა და სამართლის სერია, №1, 1986; ჩიტოშვილი თ., აბსოლუტურ და რელატიურ უფლებათა ზოგიერთი სამართლებრივი ასპექტი, კრებულში: ზურაბ

მოსაზრებებია გამოთქმული, თუმცა მასზე დღესაც შეთანხმებული თვალსაზრისი არ არსებობს, რაც სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის ონტოლოგიური ბუნების გარკვევის მიზნით სათანადო აკადემიურ შეფასებას საჭიროებს.

ამასთან, კვლევის მიზანია, განისაზღვროს სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის ცნების მოცულობა, კერძოდ, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსში მხოლოდ უფლება-მოვალეობები შედის თუ ასევე მოქმედებებიც. ზემოაღნიშნული საკითხების გარკვევა გავლენას ახდენს ისეთ თეორიულ-პრაქტიკული მნიშვნელობის პრობლემის შესწავლაზე, როგორცაა, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტი, ურთიერთობათა კლასიფიკაცია და სხვ. ამას უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს მეთოდოლოგიური და პრაქტიკული თვალსაზრისით.

საყურადღებოა რეგულაციური და დაცვითი სამართლებრივი ურთიერთობების სპეციფიკის დადგენის პრობლემაც, რათა განისაზღვროს სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა რეგულაციური ხასიათისა თუ

ახვლედიანი 70, რ. შენგელიას რედაქტორობით, თბილისი, 2004; კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009 და სხვ.

² ზოგადად სამართლებრივი ურთიერთობის არსის შესახებ იხ., Кечекьян С., Правоотношения в Социалистическом Обществе, Москва, 1958; Ткаченко Ю., Методологические Вопросы Теории Правоотношений, Москва, 1980; Алексеев С., Общая Теория Права, т. II, Москва, 1982. ცივილისტიკაში აღნიშნული საკითხის თაობაზე გამოთქმული მოსაზრებების შესახებ იხ. Иоффе О., Правоотношение по Советскому Гражданскому Праву, Л., 1949; Эннекцерус Л., Кипп Т., Вольф М., Курс Германского Гражданского Права, т. I, Введение и Общая Часть, Перевод с 13-го немецкого издания К. Граве, Г. Полинской и В. Альтшулера, Под редакцией, с Предисловием и Вводными Замечаниями Д. Генкина и И.Новицкого, Москва, 1949; Генкин Д., Право Собственности в СССР, 1961; Мотовиловкер Е., Теория Регулятивного и Охранительного Права, Воронеж, 1990; Крашенинников Е., Учение Муромцева о Защищаемых и Защищающих Отношениях, В Материалы Научной Конференции: «Вопросы теории охранительных правоотношений», Ярославль, 1991. იხ., Savigny F. C.v., System des heutigen Römischen Rechts, Bd. I, Berlin, 1840; B. Windscheid, Lehrbuch des Pandektenrechts, 7. Aufl., 1. Band, Frankfurt a.M. 1891, §37; Brox H., Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs, Sechste, verbesserte Auflage, Köln-Berlin-München, 1982; Aden M., BGB-Leicht, Einführung in das Recht des Bürgerlichen Gesetzbuches, München Wien, 2001; Bydliniski P., Grundzüge des Privatrechts für Ausbildung und Praxis, 7., wesentlich überarbeitete Aufl., Wien, 2007 და სხვ.

დაცვითი. ეს, თავის მხრივ, ამ ურთიერთობის ობიექტის არსის გარკვევის უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა და ბრუნვაუნარიან თუ ბრუნვაუუნარო სიკეთეთა დაცვის თავისებურებათა შესწავლას ეხება, რასაც პრაქტიკული დატვირთვაც აქვს. ამდენად, წინამდებარე კვლევა არის მცდელობა, სხვადასხვა ნაშრომის საფუძველზე განისაზღვროს სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის არსი და სადავო საკითხების გადაწყვეტის გზები.

1. მოძღვრება სამართლებრივი ურთიერთობის არსის შესახებ

1.1. სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც რეალური მოვლენა

სამართლებრივი ურთიერთობის არსის შესახებ არსებობს რამდენიმე მოსაზრება. ერთ-ერთი თეორიის მიხედვით, სამართლებრივი ურთიერთობა განიხილება სამართლის ნორმით მოწესრიგებულ ფაქტობრივ ურთიერთობად.³ ეს მოსაზრება სამართლებრივ ფენომენებს ხსნის ფსიქოლოგიზმის გავლენით, ადამიანის სულიერი ცხოვრების ინდივიდუალური მოვლენებით, რის გამოც სამართლებრივი ურთიერთობის ნამდვილი ბუნება არაა გამოკვეთილი.⁴ საგულისხმოა, რომ „სამართლებრივი“ ურთიერთობა არ წარმოიშობა ცარიელ ადგილას და არაა ურთიერთობის დამოუკიდებელი სახე. არსებობს არა „წმინდა“ სამართლებრივი ურთიერთობა, არამედ საზოგადოებრივი ურთიერთობის მხოლოდ სამართლებრივი მოწესრიგება. ამასთან, სამართლებრივი ურთიერთობის, როგორც საზოგადოებრივი ურთიერთობის, განხილვა არ ეკუთვნის იურიდიულ პრობლემატიკას, ვინაიდან ამ ასპექტს სამართლებრივი ურთიერთობა გაჰყავს „წმინდა“ იურიდიული სფეროდან, რადგან, უპირველეს ყოვლისა, ურთიერთობა რეალური მოვლენაა; მეორე, საზოგადოებრივი ურთიერთობის შემადგენელი ნაწილია მოქმედება, რომელსაც საგნობრივი ხასიათი უნდა ჰქონდეს, ანუ რეალური უნდა იყოს;⁵ მესამე, ურთიერთობა რელატიური და სასრულია; მეოთხე,

³ იხ., Халфина Р., *Общее Учение о Правоотношении*, Москва, 1974, 7, 23.

⁴ იხ., გამყრელიძე ო., იროდიონ სურგულაძე და მისი წიგნი „ხელისუფლება და სამართალი“, წიგნში: სურგულაძე ი., ხელისუფლება და სამართალი, ო. გამყრელიძის თარგმანი, თბილისი, 2002, 18.

⁵ რეალური სფეროს ამ ნიშნებზე იხ., Ткаченко Ю., *Методологические Вопросы Теории Правоотношений*, Москва, 1980, 99-100, 102, 104, 107.

ურთიერთობა არაა აბსტრაქტული, ის კონკრეტულია. ეს ნიშნები კი რეალური სფეროსთვისაა დამახასიათებელი.⁶

1.2. სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც იდეალური მოვლენა

ცალკე გამოიყოფა მოსაზრება, რომლის თანახმად, სამართლებრივი ურთიერთობა მხოლოდ სუბიექტთა უფლებებისა და მოვალეობების კავშირია, რომლებიც სამართლის სუბიექტთა შესაძლებელი და აუცილებელი მოქმედების ინდივიდუალურ მოდელს ასახავს. საქმე ისაა, რომ იურისპრუდენციაში ტერმინი „მოდელი“ სამართლის ნორმის არსის გადმოსაცემად გამოიყენება. ამ მოდელის თავისებურებაა მისი განხილვა უფლებისა და მოვალეობის საშუალებით. ამდენად, მოქმედების მოდელი არ შეიძლება იყოს და არც არის მოქმედება ან საზოგადოებრივი ურთიერთობა, არამედ მიიჩნევა მოცემული მოქმედებისა და მის საფუძველზე წარმოშობილი ურთიერთობის აზრობრივ სახედ (ჯერარსულ ფორმად). ამასთან, სამართლებრივ ურთიერთობად ჯერარსული მოდელის აღიარება გამორიცხავს სამართლებრივი ურთიერთობის, როგორც საზოგადოებრივი ურთიერთობის, არსებობის შესაძლებლობას.⁷ სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობა უნდა განიხილებოდეს იმ იურიდიული ფორმის ხარისხში, რომელსაც ურთიერთობა რეგულირების პროცესში იძენს. ის განისაზღვრება საზოგადოებრივი ურთიერთობის მოწესრიგების იურიდიულ ფორმად, რომელიც კანონის საფუძველზე შესაძლო მოქმედების საშუალებისა (უფლებისა) და აუცილებელი მოქმედების მასშტაბიდან (მოვალეობიდან) გამომდინარეობს. შესაბამისად, იურიდიული ფორმის დიპაზონი ორგანოა, ვინაიდან საქმე ეხება შესაძლო ან აუცილებელ სფეროს,⁸ თუმცა ეს მოსაზრება არსისა და ჯერარსის მიმართებას სრულად ვერ ასახავს.

⁶ რეალური არსის მოყვანილი მახასიათებლების შესახებ იხ., ავალიანი ს., თეორიული ფილოსოფია, თბილისი, 2007, 35, 36, 38.

⁷ იხ., Ткаченко Ю., Методологические Вопросы Теории Правоотношений, Москва, 1980, 96-97, 106-108.

⁸ იხ., Красавчиков О., Категории Науки Гражданского Права, Избранные труды, т.2, Москва, 2005, 24-25, 21.

1.3. სამართლებრივი ურთიერთობა – იდეალურ-რეალური თუ სპეციფიკური მოვლენა?

ზოგადად, სამართლებრივი ურთიერთობის არსის სწორი გაგება შესაძლებელია თვით ამ ურთიერთობის შემადგენელი ნაწილების გულდასმითი და ზუსტი ანალიზის გზით. მაგალითად, სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტების, იურიდიული და ფიზიკური პირების, არსებობა რეალურ სფეროს მიეწერება.⁹ საგულისხმოა, რომ ტერმინი „პირი“ წარმოდგება ლათინური სიტყვისგან “persona”, რომელიც, ძირითადად, „როლის, ხასიათის, ნიღბის“ მნიშვნელობით გამოიყენება. ძველ რომში მსახიობები ატარებდნენ ნიღბს (persona), რომელიც წარმოადგენდა ამ პირის თავისებურებებს, რასაც ის საზოგადოებას წარუდგენდა.¹⁰ მართალია, აქ საუბარია ფიზიკურ პირზე, მაგრამ იურისტისთვის უფრო საინტერესოა „პირის“ ნიღბს ამოფარებული ადამიანი სამართლებრივი გაგებით. ასევე, გასათვალისწინებელია, რომ ადამიანი მოიცავს ორ განსხვავებულ – რეალურ და იდეალურ საწყისს. მისი ბიოლოგიური სტრუქტურა და ფსიქიკური პროცესები რეალურ სფეროს ეკუთვნის.¹¹ იურიდიულ პირს რამდენიმე ძირითადი ნიშანი უნდა ჰქონდეს, რაც მის იდეალურ ბუნებას გამოხატავს, თუმცა რეალურ მომენტებსაც გულისხმობს, ვინაიდან მის უკან შეიძლება ფიზიკური პირები (ან პირი) მოიაზრებოდეს.¹² ამდენად, სამართლებრივი ურთიერთობა, ამ გაგებით, რეალურ-იდეალურ ელემენტებს მოიცავს.

⁹ იხ., ო. გამყრელიძის შესავალი წიგნში: სურგულაძე ი., ხელისუფლება და სამართალი, ო. გამყრელიძის თარგმანი, თბილისი, 2002, 19.

¹⁰ Fuhrmann M., Persona, ein römischer Rollenbegriff, in: Marquard O., Stierle K. (Hrsg.), Identität (Poetik und Hermeneutik VIII, München, 1979), 83-106, 2069; hrsg. Cohen D. unter Mitarbeit von Müller-Luckner E., München: Oldenbourg, 2002, 157; Godin C., Philosophische Grundbegriffe für Dummies, Das Pocketbuch, Übersetzung aus dem Französischen von Fehn O., Weinheim, 2012, 122.

¹¹ რეალური არსის ამ ნიშნის შესახებ იხ., ავალიანი ს., თეორიული ფილოსოფია, თბილისი, 2007, 37; ამასთან, ფიზიკური პირის სამართალსუბიექტობისათვის აუცილებელია და სრულიად საკმარისი უფლებაუნარიანობის ქონა. ბუნებაში ცოცხალი ადამიანის არსებობა თავისთავად გულისხმობს მისი სახით სამართლის სუბიექტის არსებობას. იხ., ჯუღელი თ., ფიზიკურ პირთა სამართალსუბიექტობა (შედარებით-სამართლებრივი კვლევა ქართული და ფრანგული სამართლის მაგალითზე), თბილისი, 2007, 66.

¹² ამ დებულების შესახებ იხ., სურგულაძე ი., ხელისუფლება და სამართალი, ო. გამყრელიძის თარგმანი, თბილისი, 2002, 93.

რაც შეეხება სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსს, მასში მოიაზრება უფლება-მოვალეობა, რომელიც რეალური ცხოვრების კანონზომიერებას არ ემორჩილება, ვინაიდან ადამიანის ფსიქიკურ სამყაროში მიმდინარე პროცესებზე არაა დამოკიდებული.¹³ აქ ამოსავალია მოდელი, რომელიც აზრობრივ მოდელს წარმოადგენს და ცნობიერების სფეროში არსებობს.¹⁴ მოქმედების ინდივიდუალური მოდელი კი გამოიხატება მოქმედების ინდივიდუალური შესაძლებლობითა (უფლებითა) თუ აუცილებლობით (მოვალეობით).¹⁵ ჯერარსი მომავლისადმი კუთვნილებაა, ვინაიდან ის ჯერ კიდევ განუხორციელებელია, მაგრამ სასურველია, რომ იყოს. ამდენად, ამ გაგებით, ჯერარსი იდეალია. იდეალი ისაა, რაც უნდა იყოს, მაგრამ რეალურად არაა. იდეალი უსასრულობაა. სამართლის ნორმა ჯერარსული ფორმით ასახავს უფლება-მოვალეობას, რომლებიც სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსის იდეალურ ბუნებაზე მიუთითებს. უფლება-მოვალეობა იდეალურია, ვინაიდან იდეალი უსასრულობაა. იდეალი განხორციელებით გადაინაცვლებს არსის სფეროში; იდეალური არსი ზოგადი და აბსტრაქტულია,¹⁶ რაც უფლება-მოვალეობისთვისაა დამახასიათებელი.

მართალია, უფლებასა და მოვალეობას შორის დამოკიდებულება ცხოვრებისეული ურთიერთობის შინაარსთან შედარებით თავისთავად საგნობრივ ერთიანობას ქმნის, მაგრამ საგნობრივი შინაარსის თავისთავადობა არ გამორიცხავს გარკვეულ ურთიერთქმედებას რეალურ ცხოვრებისეულ პროცესებსა და წმინდა სამართლებრივ ელემენტებს შორის, რომლებიც სამართლებრივ ურთიერთობაშია. იურიდიული ურთიერთობის ობიექტი არაა რაღაც იზოლირებულად არსებული. თუ იურიდიული ურთიერთობა სამართლის ძირითად კატეგორიაში გამოხატული ფორმაა, მაშინ ობიექტის

¹³ იხ., ო. გამყრელიძის შესავალი წიგნში: სურგულაძე ი., ხელისუფლება და სამართალი, ო. გამყრელიძის თარგმანი, თბილისი, 2002, 23

¹⁴ იდეალურის პრობლემა მხოლოდ თავის ტვინისა და იდეალურის ურთიერთობის ფორმით არ ხორციელდება. არ უნდა მოხდეს იდეალურისა და ფსიქიკურის გაიგივება. ცნობიერება, როგორც სამყაროს შემეცნება, როგორც იდეალური სინამდვილე, ეფუძნება ფსიქიკურს, ფსიქიკურთან არის დაკავშირებული, მაგრამ ამ უკანასკნელისაგან თვისებრივად განსხვავდება. იხ., ჯუღელი ო., იდეალურის გნოსეოლოგიური ასპექტი, თბილისი, 1988, 9, 15.

¹⁵ იხ., Ткаченко Ю., Методологические Вопросы Теории Правоотношений, Москва, 1980, 107.

¹⁶ იდეალური არსის ამ ნიშნების შესახებ იხ., ავალიანი ს., თეორიული ფილოსოფია, თბილისი, 2007, 218-219, 341, 342, 47.

ცნება უნდა განიხილებოდეს ამ ურთიერთობის შემადგენლობაში, რომელიც სხვადასხვა კონკრეტულ შემთხვევაში ნიადაგ სამართლებრივი მოწესრიგების შუაგულში იმყოფება. ამიტომ ის არის მოცემული მოწესრიგების შინაგან მექანიზმში ჩართული ელემენტი, როგორც მნიშვნელოვანი ფაქტორი მოწესრიგებისთვის, ვინაიდან იურიდიული ურთიერთობა კონკრეტულ ფორმაში არ შეიძლება ამ ელემენტის გარეშე არსებობდეს.¹⁷ სამართლებრივი ურთიერთობა თავიდანვე მოცემულია, როგორც საზოგადოებრივი ურთიერთობის სამართლებრივი მოწესრიგების აბსტრაქტული სქემა, რომლის გადასვლა უფლება-მოვალეობის წმინდა სამართლებრივ კატეგორიაში შესაძლებელია მხოლოდ სამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტის მეოხებით.¹⁸ ასევე, სუბიექტი და ობიექტი, რომლებიც, ერთი შეხედვით, ფაქტობრივი ელემენტებია, სულაც არაა ბუნებიდან მომდინარე, არამედ სამართლებრივი რეგულირების სისტემის ელემენტებია; ამიტომ ისინი სამართლებრივ კანონზომიერებას ექვემდებარება. მათი „ბუნებრივი“ შინაარსი ამ შემთხვევებში, როგორც იროდიონ სურგულაძე აღნიშნავს, მხოლოდ საყრდენ წერტილს ქმნის, რომელზეც ახალი წმინდა იურიდიული თვისებები შენდება. სწორედ მოცემული ნიშნების გამო შედის „ბუნებრივი ობიექტი“ სამართლებრივი ფორმების კანონზომიერებაში.¹⁹ ამასთან, ობიექტი რეალური სფეროს ობიექტია; მეორე, საზოგადოებრივი ურთიერთობის შემადგენელი ნაწილია მოქმედება, რომელსაც საგნობრივი ხასიათი უნდა ჰქონდეს;²⁰ ასევე, ობიექტი სასრულია, კონკრეტულია, უნიკალურია და შეიძლება მიზეზ-შედეგობრივ კავშირში აღმოჩნდეს სხვასთან, დროში არსებული სამყაროს კუთვნილებას,²¹ ე.ი. რეალურ საწყისსაც შეიცავს. შესაბამისად, სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე უფლება-მოვალეობის გზით სამართლებრივ ძალაუფლებას ავრცელებს მოცემული ურთიერთობის ობიექტზე. ამდენად, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა, ერთი შეხედვით, რეალურ-იდეალური მოვ-

¹⁷ სურგულაძე ი., ხელისუფლება და სამართალი, ო. გამყრელიძის თარგმანი, თბილისი, 2002, 135-137.

¹⁸ იქვე, 144-145.

¹⁹ იქვე, 188.

²⁰ რეალური სფეროს ამ ნიშნების შესახებ იხ., Ткаченко Ю., Методологические Вопросы Теории Пра-отношений, Москва, 1980, 104, 107.

²¹ რეალურის არსის ზემომოყვანილი ნიშნების შესახებ იხ., ავალიანი ს., თეორიული ფილოსოფია, თბილისი, 2007, 39, 47, 41-42, 35.

ლენაა, თუმცა ეს კომბინაცია შინაგან წინააღმდეგობას შეიცავს, რის გამოც ეს მომენტი უნდა დაზუსტდეს.

მართალია, სამოქალაქო სამართლებრივ ურთიერთობაში ორივე (რეალურ-იდეალური) საწყისი მოიაზრება, მაგრამ სამართლებრივი ურთიერთობა არც ერთია (იდეალური) მხოლოდ და არც მეორე (რეალური). სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობა არსის სფერო ვერ იქნება, რადგან ეს მის სოციოლოგიზმამდე დაყვანას უტოლდება, ჯერარსი ვერ იქნება, ვინაიდან ამ შემთხვევაში სამართლის ნორმისა და სამართლებრივი ურთიერთობის გაიგივება ხდება, ასევე სამართლებრივი ურთიერთობა არსის სფეროს მომენტებსაც შეიცავს. თუმცა სამართლებრივი ურთიერთობა არც რეალურ-იდეალური მოვლენაა, არამედ ის არის მათ შორის შუალედი.²² სახელდობრ, მოქმედება, რომლითაც ნორმა (ჯერარსი) უნდა განხორციელდეს, მართლწესრიგის სფეროა. ე.ი. ერთი მხრივ, სამართლის ნორმა მოდელია, მეორე მხრივ, არსებობს მართლწესრიგი. აქ ლოგიკურია დაისვას შეკითხვა: სად არის სამართლებრივი ურთიერთობა?²³ პასუხი შემდეგია: საზოგადოებრივი ურთიერთობის სისტემაში არსებობს ფაქტები და ურთიერთობები, რომელთაც იურიდიული ბუნება აქვს. კანონმდებლის ამოცანა მათი აღმოჩენა და მართებულად გაგებაა. ამიტომ სამართლებრივი ურთიერთობა გენეტიკურად სათავეს იღებს საზოგადოებრივი ურთიერთობიდან, მისი სამართლებრივი ბუნებიდან. ამდენად, არსისა და ჯერარსის მიმართებას სრულად აკმაყოფილებს დებულება იმის შესახებ, რომ სამართლებრივი ურთიერთობა საზოგადოებრივი ურთიერთობის მოწესრიგების ხერხია. სამართლის ნორმა ჯერარსულია, მართლწესრიგი არსის სფეროს მიეკუთვნება. სამართლებრივი ურთიერთობა ჯერარსის არსში

²² მართლწესრიგი კაცის განხორციელების შედეგად წარმოიშობა მართლწესრიგი, ხოლო მართლწესრიგში სამართლის ნორმათა გადაყვანის ნორმატიული ხერხი სამართლებრივი ურთიერთობაა. აღნიშნულზე იხ., ნაჭყებია გ., სისხლის სამართლის საგანი, თბილისი, 1997, 117.

²³ იქვე, 127. არსებობს აზრი, რომლის თანახმად, მართლწესრიგი ჯერარსული წესრიგია. სამართლებრივი ურთიერთობა სამართლის ნორმით მოწესრიგებული ინდივიდებს ან ინდივიდებსა და საგნებს შორის ურთიერთობაა. აღნიშნულზე იხ., ხუბუა გ. სამართლის თეორია, 2004, 199, 200.

გადასვლის სფეროა.²⁴ ასევე, საგულისხმოა, რომ ურთიერთდაპირისპირებულნი, იმავე დროს, ურთიერთარსებობას განაპირობებს, თუმცა თეზისისა და ანტითეზისის დაპირისპირება, ურთიერთუარყოფა სინთეზის მიღებით სრულდება, რაც პირველი ორის ჯამი კი არ არის, არამედ თითოეული მათგანის დადებითი მომენტის შენარჩუნება და ამით განვითარების პროცესში აღმასვლა, ძველის უარყოფა და ახლის დაფუძნება.²⁵ სწორედ ეს პროცესი ვითარდება რეალურისა და იდეალურის სინთეზირებით, რაც საბოლოოდ რაღაც ახალს – მესამეს ქმნის.

2. სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობის მატერიალური და იურიდიული შინაარსის თანაფარდობა

სამართლის მეცნიერებაში განასხვავებენ სამართლებრივი ურთიერთობის მატერიალურ და იურიდიულ შინაარსს. პირველი გამოიხატება ფაქტობრივ ურთიერთობაში და წარმოდგენილია წმინდა ფაქტების სახით, მეორე განიხილება სამართლებრივი ურთიერთობის ფორმალურ ელემენტად, რომლის ძალითაც ფაქტობრივი ურთიერთობა სამართლებრივ ფორმას იძენს.²⁶ სწორედ სამართლებრივი ურთიერთობის იურიდიულ შინაარსს ასახავს სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც სპეციფიკურ იდეოლოგიურ ფორმაში გადმოცემული ფაქტობრივი ურთიერთობა. რაც შეეხება სამართლებრივი ურთიერთობის მატერიალურ შინაარსს, ის ფაქტობრივი მოქმედებაა, რომელიც უფლებამოსილმა პირმა შეიძლება შესარულოს, ხოლო მოვალემ უნდა განახორციელოს. როგორც ბრატუსი აღნიშნავდა, „სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსი არა მხოლოდ სუბიექტების შესაძლებელი და აუცილებელი მოქმედებაა (უფლება-მოვალეობანი), არამედ უფლება-მოვალეობების შესრულებასთან დაკავშირებული ფაქტობრივი მოქმედება მისი მრავალგვარი შინაარსით (ეკონომიკური, ხელისუფლებით-ორგანიზაციული, სოციალურ-კულტურული და სხვა)“²⁷. აგარკოვი

²⁴ მართლწესრიგისა და სამართლის, ასევე უფლება-მოვალეობის ურთიერთმიმართების შესახებ იხ., Саванели В., Правопорядок и Юридическая Практика (Методологические Проблемы), Тбилиси, 1981, 17-52, 76-89.

²⁵ იხ., ავალიანი ს., თეორიული ფილოსოფია, 2007, 40-41.

²⁶ Savigny F.C.v., System des heutigen Römischen Rechts, Bd.I, Berlin, 1840, 333.

²⁷ Алексеев С., Общая Теория Права. т. II, Москва, 1982, 112, 114.

სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსად მიუთითებს არა უფლებებსა და მოვალეობებს, არამედ ურთიერთობის სუბიექტთა მოქმედებას.²⁸

რამდენადაც ცნობილია, უფლება-მოვალეობები თავისთავად არ ხორციელდება, ისინი ცხოვრებაში სრულდება მოქმედებების (ანუ რეალური სფეროს) საშუალებით, მაგრამ ეს როდი ნიშნავს იმას, რომ მოქმედებაც სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსში მოიაზრება; აღნიშნული ადასტურებს მხოლოდ იმას, რომ უფლება-მოვალეობა არსის მოვლენას უკავშირდება, მაგრამ არსის სფერო არაა და არ უკარგავს უფლება-მოვალეობას იდეალურის შინაარსს. მოცემულ შემთხვევაში დაუშვებელია ფაქტის მსჯელობაზე გადასვლა, რომელიც მის იდეალურობას გამოირცხავს, ვინაიდან უფლება-მოვალეობა უნდა განიხილებოდეს სამართლებრივ ჭრილში. თუმცა იდეალური ფორმით არსებულ უფლება-მოვალეობებში დაკვირვებული თვალი ხშირად შენიშნავს ფაქტობრივის გამოძახილს, რაც ამ სამართლებრივი ურთიერთობის გენეტიკურ საწყისზე მიუთითებს.

ამასთან, თუ სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსში შევა მონაწილეთა მოქმედება, მაშინ გამოდის, რომ სამართლებრივი ურთიერთობა გარკვეული დროის განმავლობაში შეიძლება არსებობდეს მისი შინაარსის გარეშე, რაც შეუძლებელია, ვინაიდან ფორმა ვერ იარსებებს მისი შინაარსის გარეშე.²⁹ თუ უფლება-მოვალეობა სამართლებრივ ურთიერთობას უკავშირდება, მაშინ მათი რელიზაციაც ამ ურთიერთობის ფარგლებში განხორციელებული პროცესია. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შესაძლებელი იქნებოდა უფლება-მოვალეობის შესრულება არა მართლ სამართლებრივი ურთიერთობის გარეშე, არამედ ეს უკანასკნელიც იარსებებდა უფლებისა და მოვალეობის გარეშე. ეს აჩენს შეკითხვას: რითი გან-

²⁸ იხ., Агарков М., Обязательство по Советскому Гражданскому Праву, Москва, 1940, 22, 23. მისი აზრი მოჰყავს იოფესაც. იხ., Иоффе О., Советское Гражданское Право, Общая Часть. Право Собственности. Общее Учение об Обязательствах, Л., 1958, 69.

²⁹ მოცემულ საკითხზე იხ., Иоффе О., Советское Гражданское Право, Общая Часть. Право Собственности. Общее Учение об Обязательствах, Л., 1958, 70.

სხვაგვება სამართლებრივი ურთიერთობა საზოგადოებრივი ურთიერთობისაგან?³⁰

3. სამოქალაქო უფლება-მოვალეობის ადგილი სამოქალაქო სამართლის კატეგორიებს შორის

სამართლის ნორმა და სამართლებრივი ურთიერთობა ორგანულ ერთიანობად განიხილება. ერთ-ერთი შეხედულების მიხედვით, სამართალი არის ნორმა, ხოლო სამართლებრივი ურთიერთობა – სამართლის ნორმის ფაქტობრივი შესრულება. თუ შეუძლებელია სამართლებრივი ურთიერთობის არსებობა სამართლის ნორმის გარეშე, მაშინ სამართლის ნორმაც არ შეიძლება სამართლებრივი ურთიერთობის გარეშე განხორციელდეს. ამ თვალსაზრისით, განმსაზღვრელია იურიდიული ფაქტების მნიშვნელობა, კერძოდ, იურიდიული ფაქტები სამართლის ნორმას უკავშირებს სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობას, შეცვლას ან შეწყვეტას. ე.ი. სამართლებრივი ურთიერთობა არის ხერხი, რომლის საშუალებითაც ჯერარსი (სამართლის ნორმა) გადადის იურიდიულ ფაქტში (არსში). ამდენად, სამართლებრივი ურთიერთობა და სამართლის ნორმა არაა იგივეობრივი, თუმცა მათი ერთურთისაგან გათიშვა დაუშვებელია.³¹

სხვა შეხედულების თანახმად, სამართლის ნორმის მოქმედება არ დაიყვანება მხოლოდ სამართლებრივი ურთიერთობების წარმოშობაზე; სამართლის ნორმის მოქმედება ზოგჯერ მხოლოდ მოვალეობათა დაწესებაში გამოიხატება. ამის მაგალითად ზოგ ავტორს მოჰყავს ის, რომ სისხლის სამართლის ნორმები ავალებს მოქალაქეებს, თავი შეიკავონ დანა-

³⁰ იხ., ქაჩიაა გ., სამართლებრივი რეგულირების მექანიზმი (საკანდ. დისერტაცია), თბილისი, 2001, 108.

³¹ აღნიშნულთან დაკავშირებით იხ. ვაჩეიშვილი ალ., სამართლებრივი ურთიერთობის ცნებისთვის, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №6, 1964, 12, 17; თუმცა ერთ-ერთი მოსაზრების მიხედვით, არასწორია, რომ იურიდიული ფაქტი წარმოშობს, ცვლის ან წყვეტს სამართლებრივ ურთიერთობას, ვინაიდან აქ მთლიანად გაწყვეტილია კავშირი ჯერარსსა და არსს შორის. ფაქტი უნდა იყოს ჯერარსულ წესრიგში ფორმულირებული, რათა მას ჰქონდეს სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტის ძალა. ამასთან, ზიანის გამოწვევი მოქმედებით ზიანის ანაზღაურება დეტერმინირებულია ზიანის მიყენების შედეგად წარმოშობილი ურთიერთობების მომწესრიგებელი ნორმით. იხ., ხუბუა გ., სამართლის თეორია, თბილისი, 2004, 203.

შაულებრივი ქმედებების ჩადენისაგან, თუმცა აქ ამ ქმედებების განხორციელებამდე არ არსებობს რაიმე სამართლებრივი ურთიერთობა.³² ამდენად, დადგენილია ზოგადი ხასიათის მოვალეობა, კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობა კი ჯერჯერობით არ არსებობს და მხოლოდ იურიდიული ფაქტის შედეგად წარმოიშობა.³³ თუმცა საგულისხმოა მოსაზრებაც, რომელიც სისხლისსამართლებრივ ურთიერთობას დანაშაულის ჩადენამდე ურთიერთობას უკავშირებს.³⁴ ამ ვითარებაში კი უფლება-მოვალეობა მხოლოდ სამართლებრივ ურთიერთობაში არსებობს.

გენკინის მტკიცებით, უფლება შეიძლება სამართლებრივი ურთიერთობის გარეშეც არსებობდეს და მის ელემენტს არ შეადგენდეს. ასეთად ის ასახელებს ყველა აბსოლუტურ უფლებას. საკუთრების უფლების დარღვევა არის იურიდიული ფაქტი, რომელიც ანიჭებს მესაკუთრეს ვინდიკაციური და ნეგატორული სარჩელების წარდგენის შესაძლებლობას. ამასთან, შეუძლებელია, მესაკუთრე შევიდეს სამართლებრივ ურთიერთობაში ყველა პირთან (პოტენციურ დამრღვევთან), რომლებმაც არც კი იციან მოცემული პირის არსებობის და მისდამი ამა თუ იმ ნივთის კუთვნილების შესახებ და რომელთაც არ იცნობს საკუთრების უფლების მფლობელი.³⁵ თუმცა აქ გასათვალისწინებელია, რომ უფლება-მოვალეობას კორელაციური კავშირი აქვს. თუ ყველა მხარს უჭერს აბსოლუტური უფლების „წარმოქმნას“ მის შესაბამის მოვალეობასთან ერთად, მაშინ უსაფუძვლოა დავა იმაზე, უფლება სამართლებრივი ურთიერთობის გარეთ არსებობს თუ არა.³⁶

ნაწიეშვილი უფლებრივი ცხოვრების სფეროს წარმოაჩენს, როგორც გაცილებით ფართოს, პოზიტიურ სამართალთან შედარებით. ნორმატიული ფაქტები იწვევს უფლებრივი ცხოვრების წარმოშობას, რომელიც პოზიტიური სამართლის მოქმედებას არ ექვემდებარება. სოციალურ-ფსიქიკურ

³² მოცემული შეგიძლიათ იხილოთ წიგნში: Теория Государства и Права, Под. Ред. П.С. Ромашкина, М.С. Строговича и В.А. Туманова, Москва, 1962, 462.

³³ იხ., ვაჩეიშვილი აღ., სამართლებრივი ურთიერთობის ცნებისთვის, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №6, 1964, 18.

³⁴ იხ., ნაჭყებია გ., სისხლის სამართლის საგანი, თბილისი, 1997, 234.

³⁵ იხ., Генкин Д., Право Собственности в СССР, 1961, 39, 37.

³⁶ იხ. Рыбалов А., Абсолютные Права и Правоотношения, «Правоведение», №1, Изд. Юридического факультета СПбГУ, 2006, 142; უფლებასა და მის შემხვედრ მოვალეობაზე ამახვილებს ყურადღებას ჰ. ბროქსიცი. იხ., Brox H., Walker W.D., Allgemeiner Teil des BGB, 30., vollständig neu bearb. Aufl., Köln-Berlin-München, 2006, 315.

ფაქტებზე საუბრისას ეს ფაქტები, როგორც რეალიზებული აუცილებლობა ან შესაძლებლობა, ყოველთვის ინდივიდუალურია და ამიტომ მათ არ შეიძლება განხორციელების რაიმე პრეტენზია ჰქონდეს, რადგან უკვე განხორციელებულია. ამის გამო ყოველ ფაქტს შეიძლება ჰქონდეს რაღაცასთან კავშირი, რაც არსებითად სხვა რამაა, ვიდრე თვით ეს კონკრეტული ფაქტი. ფაქტს არ შეუძლია თავისი განხორციელების შესაძლებლობა ან აუცილებლობა შექმნას, თუ ნამდვილობის ხასიათი ფაქტთან ერთად სამართალს არ უნდა მივაკუთვნოთ; ჯერ ერთი, ის, რაც რეალიზებულია სამართალში, სხვა რამაა, ვიდრე ის, რაც შეიძლება განხორციელდეს ფაქტით; მეორე, ის, რაც რეალიზირებულია სამართალში, ატარებს სხვა ტენდენციას, ვიდრე ის, რაც ფაქტია. ამასთან, სამართლის ნამდვილობა თვით სამართლის აზრის ნამდვილობაა, რაც ნიშნავს მხოლოდ აზრის მოქმედებას, ეს ნამდვილობა კი სამართლის აზრის მოქმედებაში გამოიხატება.³⁷ თუმცა პოზიტიური სამართლის ნორმები სრულად ვერ ამოწურავს იმ ურთიერთობათა თვისებებს, რომელთაც ეს ნორმები აწესრიგებს. ეს რომ ასე იყოს, მაშინ სხვადასხვა სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა პირებს შორის სამართლის გამო დამყარდებოდა; სამართალიც არ იქნებოდა განზოგადებული და ყველაფერი კონკრეტულად იქნებოდა ნორმაში მოხსენიებული. ამდენად, სამართალი ყველა ურთიერთობას არ აწესრიგებს და ფაქტობრივ სამყაროში მოცემული გეგმა სამართლის კანონშეზომილებაში არ თავსდება, მხოლოდ მისი ნაწილი იძენს უფლებრივ სამოსს.³⁸ ზოგადად, სამოქალაქოსამართლებრივ ურთიერთობებში შეიძლება ეს წესი მოქმედებდეს, მაგრამ გამონაკლისი იქნება სანივთო უფლებები, ვინაიდან ისინი *Numerus Clausus* პრინციპითაა განსაზღვრული.³⁹

მოცემულ შემთხვევაში, უნდა დადგინდეს, იურიდიული ფაქტი წარმოშობს თუ არა სამართლებრივ ურთიერთობას. უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ იურიდიული ფაქტები სამართლის ნორმას უკავშირებს

³⁷ იხ., ნანეიშვილი გ., სამართლის ფილოსოფიის საკითხები, თბილისი, 1992, 63, 75, 107.

³⁸ იქვე, 99, 100.

³⁹ ამ პრინციპზე დაწვრი. იხ., ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, მე-2 გამოც., თბილისი, 2003, 5.

სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობას, შეცვლას ან შეწყვეტას⁴⁰; მეორე, უფლება-მოვალეობა იდეალური ხასიათისაა და არ ემორჩილება რეალური სფეროსთვის დამახასიათებელ კანონზომიერებებს (არ შეიცავს ურთიერთობას, რომელიც რეალური მოვლენაა; მასში არ შედის მოქმედება, რომელსაც უნდა ჰქონდეს საგნობრივი ხასიათი ანუ რომელიც უნდა იყოს რეალური;⁴¹ არაა რელატიური და სასრული; არის აბსტრაქტული და არა კონკრეტული.);⁴² მესამე, არაა გამორიცხული, რომ უფლება (მაგალითად, აბსოლუტური) გამომდინარეობდეს სამართლის ნორმისგან იურიდიული ფაქტის არსებობის გარეშე. ამ შემთხვევაში კი უფლება ნორმაშია მოცემული.⁴³ ამდენად, უფლება, რომელსაც შემხვედრი მოვალეობა შეესაბამება, უკავშირდება სუბიექტს, რომელიც იურიდიული ფაქტის დადგომის შემდეგ ახორციელებს მას. განსაზღვრულ ობიექტზე უფლება კონკრეტულ პირს ჯერარსული ფორმით აქვს, ხოლო ნორმაში ასახულია უფლება-მოვალეობა, რომელიც იურიდიული ფაქტის დადგომის გარეშეც და სუბიექტის ნებისგან დამოუკიდებლად არსებობს, როგორც „უფუნქციო“ მოვლენა; დადგება თუ არა იურიდიული ფაქტი, უფლება, როგორც იდეალური მოვლენა, წარმოიშობა და დაუკავშირდება ფაქტობრივ მოცემულობას, როგორც რეალურ სფეროს. უფლების წარმოშობა შემხვედრი მოვალეობის წარმოშობას გულისხმობს. მხოლოდ იურიდიული ფაქტის დადგომის შემდეგ დაუკავშირდება უფლება-მოვალეობა კონკრეტულ სუბიექტსა და ობიექტს. უფლება-მოვალეობა ცარიელ ადგილას არ წარმოიშობა; ისინი სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობასთან ერთად ყალიბდება. ამასთან, უფლებაში მოიაზრება რა უფლებამოსილი პირის კანონით დადგენილი მოქმედების შესაძლებლობა, რომლის შესრულებაც მოვალეობით არის უზრუნველყოფილი, გამოდის, რომ, გარდა იმისა, რისი უფლებაც პირს აქვს, სხვა (რამ) არის დასაშვები. აღნიშნულს შეესაბამება

40 იხ., ვაჩიშვილი ალ., სამართლებრივი ურთიერთობის ცნებისთვის, ჟურნალი „საბჭოთა სამართალი“, №6, 1964, 12.

41 რეალური სფეროს ამ ნიშნების შესახებ იხ., Ткаченко Ю., Методологические Вопросы Теории Пра-воотношений, Москва, 1980, 104, 107.

42 რეალური არსის ასპექტებზე იხ., ავალიანი ს., თეორიული ფილოსოფია, თბილისი, 2007, 35-36, 38.

43 აღნიშნული დებულება იხ., ჯორბენაძე ს., საკუთრება და საკუთრების უფლება, სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, იურიდიულ მეცნიერებათა სერია, ტ.89, 1960, 108.

მტკიცება „დასაშვებია ის, რაც აკრძალული არ არის“. აქ გადმოცემულია, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის (შემდგომში – სსკ-ის) მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, კერძო სამართლის უმთავრესი პრინციპი: „სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეებს შეუძლიათ, განახორციელონ კანონით აუკრძალავი, მათ შორის კანონით პირდაპირ გაუთვალისწინებელი ნებისმიერი მოქმედება“⁴⁴. ეს დებულება აღიარებს კანონის ფარგლებს გარეთ არსებულ მოცემულობასაც, რაც ფაქტობრივ შესაძლებლობათა არსებობაზე მიუთითებს.

ამდენად, უფლება-მოვალეობაში, სამოქალაქოსამართლებრივი თვალსაზრისით, ამკარად ჩანს ფაქტობრივი ურთიერთობების აჩრდილი. მართალია, უფლება ჯერარსის სფეროს განეკუთვნება, მაგრამ მასში შეიძლება ფაქტობრივი მდგომარეობაც გარკვეული მინიშნებების გზით აღმოჩნდეს. უფლება-მოვალეობა შეიძლება ფაქტობრივ შესაძლებლობასა და აუცილებლობას „დაემთხვეს“, მაგრამ მათ შორის მაინც არსებობს მკვეთრი საზღვრები, რაც კვლავ ჯერარსსა და არსს შორის მიჯნის გავლენას გულისხმობს. ამდენად, უფლება-მოვალეობაში გარკვეულწილად ფაქტობრივი საწყისის არეკვლა რეალურისა და იდეალურის მჭიდრო კავშირს ადასტურებს.

აქვე დასადგენია, სამართლებრივი ურთიერთობა პირის პირთან ურთიერთობაა თუ, ამასთანავე, პირის საგანთან ურთიერთობაც, ვინაიდან ეს მომენტი უფლებების სუბიექტური შემადგენლობის მიხედვით დაყოფას ეჭვქვეშ აყენებს. გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, როცა საკუთრება ნივთთან პირის ურთიერთობაა, ამით მისი რეალური შინაარსი – მონხარებითი და დანიშნულებითი მდგომარეობა გამოიხატება. მოცემულ შემთხვევაში წარმოჩინდება საკუთრება, როგორც ნივთების შესახებ ადამიანთა ურთიერთობა და საკუთრება, როგორც ნივთთან პირის ურთიერთობა. ორივე დებულება ხაზს უსვამს პირის ნივთებთან ურთიერთობას, თუმცა პირველში ეს არაა ამკარად წარმოდგენილი. ამასთან, მიიჩნევენ, რომ საკუთრების ცნებაში პირველადია მისი პოზიტიური მდგომარეობა – საკუთრება, როგორც პირის ურთიერთობა ნივთთან.⁴⁵ საერთოდ, სამო-

⁴⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-10 მუხლის მე-2 ნაწილი, საპარლამენტო უწყებანი, №31, 24.07.1997.

⁴⁵ იხ., Wiegand W., Wichtermann J., Die Überleitung von Rechtsverhältnissen, in: Wiegand W. (Hrsg.), Rechtliche Probleme der Privatisierung, Berner Tage für die

ქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობები კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ერთ-ერთი სახეა,⁴⁶ რომელიც კერძოსამართლებრივი ნორმით მოწესრიგებულ პირთა ურთიერთობებსა და პირების საგნებთან ურთიერთობას ეხება.⁴⁷ შესაბამისად, თანამედროვე დასავლურ ცივილიზტიკაშიც დგას სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის ბუნების საკითხი.⁴⁸ როგორც ჩანს, ერთმნიშვნელოვნად იკვეთება სამართლებრივი ურთიერთობის, როგორც პირის ნივთებთან ურთიერთობის, დებულების აღიარება,⁴⁹ ეს კი უკავშირდება ძალაუფლების თეორიას, რომელიც უფლების შინაარსის შემადგენელ ელემენტად აღიქმებოდა და არა მის საბოლოო მიზნად.⁵⁰ თუ სამართლებრივი ურთიერთობის არსის გასაგებად ამოსავალი იქნება ძალაუფლების თეორია, მაშინ ლოგიკურად არასწორია ურთიერთობების სუბიექტური შემადგენლობის მიხედვით დაყოფა, რადგან აქ პირებს შორის ურთიერთობა კი არა, არამედ პირის ნივთებთან ურთიერთობაა გამოკვეთილი. ეს ასპექტი სანივთო და ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის ტრადიციული კლასიფიკაციის დაბრუნება-

juristische Praxis – BTJP 1997, Bern 1998, 67; ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, მე-2 გამოც., თბილისი, 2003, 82.

⁴⁶ ეს დებულება იხ. კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 82.

⁴⁷ იხ., Brox H., Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuchs, Sechste, verbesserte Aufl., Köln-Berlin-München, 1982, 239; იხ., Brox H., Wolf-Dietrich Walker, Allgemeiner Teil des BGB, 30., vollständig neu bearbeitete Aufl., Köln-Berlin-München, 2006, 315.

⁴⁸ სამოქალაქო კოდექსი არეგულირებს ორ პირს შორის ვალდებულებითსამართლებრივ ურთიერთობას, რომელშიც ერთ მხარეს შეუძლია მისი მოწინააღმდეგისაგან რაღაც მოითხოვოს. იხ., Schmidt E., Das Schuldverhältnis (Eine systematische Darstellung des Allgemeinen Schuldrechts), Heidelberg, 2004, 2; ბ. გრუნევალდი ეხება ვალდებულებით ურთიერთობას, როგორც კომპლექსურ სამართლებრივ ურთიერთობას იხ., Grunewald B., Bürgerliches Recht, Ein systematisches Repetitorium, 6., völlig neubearbeitete Aufl., München, 2003, 55.

⁴⁹ სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა სამართლის სუბიექტებს შორის. სრულიად ზედმეტია სამართლებრივი ურთიერთობის მრავალი ცნების ხაზგასმა იმისათვის, რომ სამართლით მოწესრიგებული პირის ურთიერთობა ნივთთან მოიცვას. იხ., Boemke B., Ulrici B., BGB Allgemeiner Teil, 2. Auflage, Berlin Heidelberg, 2014, 397-398.

⁵⁰ Эннекцерус Л., Кипп Т., Вольф М., Курс Германского Гражданского Права. Т.1, Введение и Общая Часть, Перевод с 13-го немецкого издания К. Граве, Г. Полинской и В. Альтшулера, Под Редакцией, с Предисловием и Вводными Замечаниями Д. Генкина и И. Новицкого, Москва, 1949, 244

აღდგენასთან ასოცირდება.⁵¹ ამ წინააღმდეგობის თავიდან აცილების გამოც უნდა ჩაითვალოს, რომ სანივთო უფლებას სტატიკური ხასიათი აქვს, ხოლო სამართლებრივი ურთიერთობა სამართლის სუბიექტებს შორის ურთიერთობაა.⁵²

4. სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობა – რეგულაციური თუ დაცვითი ურთიერთობა?

რეგულაციური ურთიერთობა საზოგადოებრივი ურთიერთობების იურიდიულად გაშუალებული დინამიკაა, ხოლო იურიდიულ დაცვაში შესაძლო ან უკვე მომხდარი სამართალდარღვევების ჩადენის თავიდან აცილება და შეწყვეტა (აღკვეთა) მოიაზრება.⁵³ პრინციპში, ერთი და იგივე საზოგადოებრივი ურთიერთობა არ შეიძლება მოწესრიგდეს სამართლის რამდენიმე დარგით. თუ სამართლის სხვადასხვა დარგის ნორმები მოქმედებს, წარმოშობა არა ერთი კომპლექსური საზოგადოებრივი ურთიერთობა, არამედ სხვადასხვა საზოგადოებრივი ურთიერთობის მთელი კომპლექსი. საკონსტიტუციო, ადმინისტრაციული თუ შრომის სამართლით მოწესრიგებული არაქონებრივი ურთიერთობები არ შეიძლება განიხილებოდეს პირადი არაქონებრივი ურთიერთობების ხარისხში, ვინაიდან პირადი არაქონებრივი ურთიერთობები, როგორც აბსოლუტური სამართლებრივი ურთიერთობები, მხოლოდ სამოქალაქო სამართლის ნორმებით რეგულირდება.⁵⁴

⁵¹ კარიდან ტანჯვითა და ვაებით გაგდებული მტკიცება „პირსა და ნივთს შორის ურთიერთობის შესახებ“ ფანჯრებიდან შემოპარულა. ეს გამოთქმაზე იხ., ჯორბენაძე ს., საკუთრება და საკუთრების უფლება, სტალინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, იურიდიულ მეცნიერებათა სერია, ტ. 89, 1960, 100.

⁵² სამართლებრივი ურთიერთობის არსზე იხ., Savigny F.C.v, System des heutigen Römischen Rechts, Bd.I, Berlin, 1840, 333. ასევე იხ., Wiegand W., Wichtermann J., Die Überleitung von Rechtsverhältnissen, in: Wiegand W. (Hrsg.), Rechtliche Probleme der Privatisierung, Berner Tage für die juristische Praxis – BTJP 1997, Bern, 1998, 67.

⁵³ იხ., Иоффе О.С., Личные Неимущественные Права и Их Место в Системе Советского Гражданского Права, «Советское государство и право», №7, 1966, 53.

⁵⁴ იხ., Егоров Н., Личные Неимущественные Права Граждан и Организации как Институт Советского Гражданского Права, «Правоведение», ноябрь-декабрь №6, Л., 1984, 32-33.

სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა, თავისი არსით, რეგულაციური სამოქალაქო უფლებების დაცვის საშუალებად განიხილება. მათ შორის გამოიყოფა მოთხოვნები, რომლებიც ორიენტირებულია კანონით დაცული ინტერესების უზრუნველყოფაზე, მაგალითად, დელიქტური მოთხოვნები, პატივისა და ღირსების შემლახავი ცნობების უარყოფა. ეს უკანასკნელი პატივისა და ღირსების შელახვის აკრძალვის დარღვევისას წარმოიშობა. ამდენად, კანონით დაცული ინტერესი მხოლოდ დამცავ სამოქალაქო უფლებასთან კავშირში არსებობს.⁵⁵ ამასთან, დაუშვებელია დაცვითი სამართლებრივი ურთიერთობების არსის გაგება რეგულაციურის გარეშე, ვინაიდან ის წარმოიშობა რეგულაციური ურთიერთობის დარღვევის შედეგად. ეს წინააღმდეგობა აისახება იმაში, რომ რეგულაციურ ურთიერთობაში კონსტრუქცია „უფლება-მოვალეობა“ შეიძლება ორგვარად განხორციელდეს: უფლებამოსილი პირის ინტერესი შეიძლება მოვალეობის შესრულებით დაკმაყოფილდეს, ან მისი დარღვევის გამო არ დაკმაყოფილდეს. პირველ შემთხვევაში რეგულაციური სამართლებრივი ურთიერთობა მშვიდობიანად მთავრდება უფლებამოსილი პირის დამოუკიდებელი (სახელმწიფო ორგანოს ჩარევის გარეშე) მოქმედების განხორციელებით; მეორე შემთხვევა კრიზისულია, რადგან დავა (დარღვევა, შეცილება და ა.შ.) ინტერესის დაკმაყოფილების შეუძლებლობას ადასტურებს. ამიტომ ის იცვლება სხვა – დამცავი სამართლებრივი ურთიერთობით, რომლის ფარგლებშიც უფლებამოსილი პირის ინტერესი შეიძლება იძულებით დაკმაყოფილდეს. რეგულაციურ სამართლებრივ ურთიერთობაში უფლება არის მოთხოვნის უფლება, უფლება სხვის მოქმედებაზე, რომელიც შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ მოვალის მოქმედებით.⁵⁶ რეგულაციური უფლება არის რეგულაციური სამართლებრივი ურთი-

⁵⁵ იხ., Крашенинников Е., Охраняемый Законом Интерес и Средства Его Защиты, в Материалы Научной Конференции: «Вопросы теории охранительных правоотношений», Ярославль, 1991, 14, 18.

⁵⁶ Мотовиловкер Е., Основное Разделение Охранительных Правоотношений, В Материалы Научной Конференции: «Вопросы Теории Охранительных Правоотношений», Ярославль, 1991, 25-26; დაცული და დასაცავი სამართლებრივი ურთიერთობების შესახებ მოძღვრების (დღეს ცნობილი, როგორც რეგულაციური და დამცავი ურთიერთობების შესახებ მოძღვრება) ფუძემდებლად გვევლინება ს. მურომცევი, თუმცა იგი, ამასთან ერთად, წინააღმდეგობრივ მოსაზრებებს გვთავაზობდა. მაგალითად, განსაზღვრავდა, რომ დასაცავი ურთიერთობები

ერთობის საფუძველზე წარმოშობილი უფლება, რომელსაც შეესაბამება რეგულაციური მოვალეობა, დაცვითი უფლება კი – დაცვითი სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე უფლება, რომელსაც დაცვითი მოვალეობა შეესატყვისება. დაცვითი უფლება ახალ ურთიერთობაში რეგულაციური მოვალეობის ადგილს იკავებს. იგივე შეიძლება ითქვას რეგულაციურ და დაცვით მოვალეობაზე. რეგულაციური სამართლებრივი ურთიერთობა დარღვევით ქრება ან დროებით კარგავს განხორციელების შესაძლებლობას, რადგან მისი „პარალიზება“ ხდება, სანამ დაცვითი სამართლებრივი ურთიერთობა არ განხორციელდება. ამდენად, რეგულაციური ურთიერთობა დარღვევით ახალ დაცვით ურთიერთობას უთმობს ადგილს.⁵⁷

სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის რეგულაციურობას ისიც ადასტურებს, რომ სამოქალაქო სამართალი ადგენს ნორმის ადრესატებისთვის სავალდებულო თუ შესაძლო ქცევის წესს, რითაც განსაზღვრულ ურთიერთობებს აწესრიგებს. რეგულაციაზეა აქცენტი გაკეთებული სსკ-ის მე-9 მუხლშიც, რომლითაც აღიარებულია სამოქალაქო კანონების ძირითადი მიზანი, უზრუნველყოს „საქართველოს ტერიტორიაზე სამოქალაქო ბრუნვის თავისუფლება, თუ ამ თავისუფლების განხორციელება არ ხელყოფს მესამე პირთა უფლებებს“⁵⁸. აქ საუბარია გარკვეულ წესრიგზე, რომელიც უფლების ხელყოფამდე არსებული ურთიერთობის მოწესრიგებას უკავშირდება, მაგრამ სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა მხოლოდ ამით არ შემოიფარგლება; გამონაკლის შემთხვევებში იგი ხელყოფის შემდეგაც არსებობს. როგორც ვერშინინი მიუთითებს, „დაცვითი მატერიალური სამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა მატერიალური რეგულაციური უფლებების დარღვევის მომენტში. უფლებამოსილ სუბიექტს უფლება აქვს, ცალკეულ შემთხვევაში დაცვის დამოუკიდებელ საშუალებებს (პრეტენზია წარუდგინოს, შეასრულოს სამუ-

დაცული ურთიერთობების დარღვევის შედეგად წარმოიშობა, თუმცა იქვე დასძენდა, რომ დასაცავი ურთიერთობები დაცულ ურთიერთობებთან ერთად წარმოიშობოდა. დაწვრ. იხ., Крашенинников Е.А., Учение Муромцева о Защищаемых и Защищающих Отношениях, В Материалы Научной Конференции: «Вопросы Теории Охранительных Правоотношений», Ярославль, 1991, 39-45.

⁵⁷ Мотовиловкер Е.Я., Теория Регулятивного и Охранительного Права, Воронеж, 1990, 54-55.

⁵⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-9 მუხლი, საპარლამენტო უწყებანი, №31, 24.07.1997.

შაო მოვალის სასარგებლოდ და ა.შ.) მიმართოს. პირს, რომელიც უფლებას დაარღვევს, შეუძლია ნებაყოფლობით აიღოს პასუხისმგებლობა (ანაზღაუროს ზიანი, გადაიხადოს ჯარიმა და ა.შ.)⁵⁹. დაცვითი სამართლებრივი ურთიერთობა არის რეგულაციური სამართლებრივი ურთიერთობის თავისებური იძულებითი გაგრძელება, პირის ინტერესთა დაკმაყოფილების გარანტირებული ფორმა.⁶⁰ ამდენად, სამართალდარღვევის ჩადენის შედეგად წარმოშობილი ურთიერთობა დასაცავ სამართლებრივ ურთიერთობებთან ასოცირდება, თუმცა მოვალის მიერ ნებაყოფლობით, სასამართლოს გვერდის ავლით განხორციელებული ვალდებულების შესრულებისას დაცვითი სამოქალაქო ურთიერთობებიც მატერიალურსამართლებრივია.

ამასთან, კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტის ნორმატიულ გაგებას რეგულაციური ურთიერთობის სპეციფიკა უდევს საფუძვლად. კერძოდ, სსკ-ის მე-7 მუხლის თანახმად, კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტია ქონებრივი ან არაქონებრივი ღირებულების მატერიალური და არამატერიალური სიკეთე, რომელიც კანონით დადგენილი წესით ბრუნვიდან არაა ამოღებული.⁶¹ შესაბამისად, კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტთა წრიდან გამოირიცხება ბრუნვაუუნარო სიკეთეები, რომლებიც, ასევე, დაცვის ღირსია. სამოქალაქო ბრუნვაში შეიძლება მოექცეს ის სიკეთე, რომელიც ქონებრივი ხასიათისაა. ამდენად, ასეთი სიკეთე რეგულაციური ურთიერთობის ობიექტია, ვინაიდან რეგულაცია იმას გულისხმობს, რომ სამოქალაქო სამართალი განსაზღვრავს მოქმედების შესაძლებლობასა და მის შემხვედრ აუცილებლობას, ანუ ქონებრივ უფლება-მოვალეობას. მართალია, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა, ძირითადად, რეგულაციური ხასიათისაა, მაგრამ გამონაკლისის სახით სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა წარმოიშობა ისეთი სიკეთის გამოც, რომელიც, თავისი ხასიათის გათვალისწინებით,

⁵⁹ Вершинин А., Охранительные Материально-Правовые Отношения и Право на Судебную Защиту, В Материалы Научной Конференции: «Вопросы Теории Охранительных Правоотношений», Ярославль, 1991, 36.

⁶⁰ იხ., Малько А., Охранительные Правоотношения как Гарантийная Форма Интересов Личности, В Материалы Научной Конференции: «Вопросы Теории Охранительных Правоотношений», Ярославль, 1991, 29.

⁶¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-7 მუხლი.

სამოქალაქო ბრუნვაში ვერ მოექცევა (დაცვითი ურთიერთობა). შესაბამისად, სსკ-ის მე-7 მუხლით სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტად აღიარებულია რეგულაციური (და არა დაცვითი) ურთიერთობის ობიექტი. ამიტომ ლოგიკურად გამოდის, რომ სსკ-ის მე-7 მუხლი, თავისი არსით, უკავშირდება სსკ-ის 147-ე მუხლს, რომლითაც დაზუსტებულია ქონების ცნების იურიდიული შინაარსი.⁶² თუმცა დაუშვებელია დაცვითი ურთიერთობის ობიექტის უგულვებელყოფა,⁶³ სხვა შემთხვევაში იქმნება საფრთხე, რომ ბრუნვაუუნარო სიკეთე არ იყოს სამოქალაქო სამართლით დაცული, რაც პრაქტიკაში გარკვეული უფლებების დაუცველობას უკავშირდება. შესაბამისად, გარდა თეორიულისა, დიდა ამ საკითხის პრაქტიკული მნიშვნელობა.

რეგულაციური და დაცვითი ურთიერთობების ნორმატიულ საფუძვლად მიიჩნევა სამართლის რეგულაციური და დაცვითი ნორმები. აქ უმნიშვნელოვანესია, გაიმიჯნოს პასუხისმგებლობის ზომა და დაცვის საშუალება სამართლის ნორმის სტრუქტურაზე დაყრდნობით. საქმე ისაა, რომ სამართლის დაცვითი ნორმა, რომელიც დაცვის საშუალებას განამტკიცებს, არ შეიცავს ნორმის ერთ-ერთ ელემენტს სანქციის სახით, განსხვავებით სამართლის იმ დაცვითი ნორმისგან, რომელიც პასუხისმგებლობის საშუალებას ადგენს. რეგულაციურ ურთიერთობაში უფლება, არ დაარღვიო სხვისი საკუთრება, თავისი ხასიათის მიხედვით, პასიურია (მოქმედების აკრძალვა), ამ მოვალეობის დარღვევა კი ახალ დაცვით სამართლებრივ ურთიერთობას წარმოშობს, რომლის შინაარსი რეგულაციური სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსისგან განსხვავდება. დაცვით სამართლებრივ ურთიერთობაში ქონების დაბრუნების მოვალეობა აქტიური ხასიათისაა და უზრუნველყოფილია სახელმწიფოებრივი იძულებით. მოვალე და უფლებამოსილ პირებს შორის სამართლებრივი კავშირები დაცვითი სამართლებრივი ურთიერთობის შინაარსს განსაზღვრავს და თვით ისინი განიხილება შესაბამისი სამართლის ნორმის დისპოზიციად, რომელიც მის სანქციად ვერ ჩაითვლება. ამავეს ადასტურებს მსჯელობა, რომ დაცვითი

⁶² დაწვრ. იხ., ჯორბენაძე ს., ზოიძე ბ., არამატერიალურ სიკეთეთა ადგილი სამოქალაქო და სამეწარმეო სამართალში, ჟურნ. „ცხოვრება და სამართალი“, №1, 1998, 5-7.

⁶³ იხ., ბიჭია მ., სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტი, „სამართლის ჟურნალი“, №1, 2012, 46-54.

ნორმის სტრუქტურა, რომელიც დაცვის საშუალებას ადგენს, შედგება ჰიპოთეზისა და დისპოზიციისაგან, რაც ლოგიკის წესებს შეესაბამება.⁶⁴

თანაბარუფლებიანი სუბიექტები მონაწილეობენ უშუალოდ კერძო-მართლებრივად რეგულირებულ ურთიერთობაში, ამ ფორმით მიიღწევა მართლწესრიგი, რომელიც სუბიექტების შორის გადანაწილებული უფლება-მოვალეობების განხორციელების საშუალებას ქმნის.⁶⁵ სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობები სამოქალაქო სამართლის მოწესრიგების საგანია, რომლის ერთ-ერთ ელემენტად განისაზღვრება ქონებრივი, ანუ მატერიალური სიკეთეების გამო წარმოშობილი ურთიერთობები. ამ ურთიერთობებისთვის იმანენტურია კერძო ხასიათი, რომელიც, სხვა ნიშნებთან ერთად, იმას ადასტურებს, რომ ქონებრივი ურთიერთობები ეკონომიკური ურთიერთობებია. ამასთან, სამოქალაქო სამართლის მოწესრიგების სფეროში პირადი ურთიერთობები შედის. ზოგადად, პირადია უფლებებია, რომელთა ობიექტები დუალისტური ხასიათის არამატერიალური სიკეთეებია, ვინაიდან, ერთი მხრივ, ისინი ადამიანისგან განუყოფელია (სიცოცხლე, ჯანმრთელობა, ღირსება, პატივი), ხოლო, მეორე მხრივ, მათი სუბიექტისგან ჩამოცილება, ობიექტივიზაცია შესაძლებელია (სახელი, გამოსახულება, პირადი ცხოვრების შემცველი ინფორმაცია და სხვ.). ადამიანისგან განუყოფელი სიკეთეები სამოქალაქო-მართლებრივად დაცულია მხოლოდ მათი ხელყოფისას. ამიტომაცაა, რომ ისინი სამოქალაქო კანონმდებლობით დაცულ სიკეთეებად განიხილება. რაც შეეხება სიკეთეებს, რომელთა ადამიანისგან განცალკევება შესაძლებელია, ისინი შესაბამისი ურთიერთობების გაშუალებით არა მხოლოდ დაცულია, არამედ მოწესრიგებულია სამოქალაქო კანონმდებლობით. ამდენად, ეს სიკეთეები უნდა განიხილებოდეს კერძო უფლებების ობიექტებად, ხოლო სსკ უნდა განსაზღვრავდეს ამ უფლებების წარმოშობის, შეცვლის, შეწყვეტის წესსა და პირობებს, მათი დარღვევისას კი – დაცვის კონკრეტულ ხერხებს. შესაბამისად, პირადი ურთიერთობა, რომლის ობიექტია პირისგან განცალკევებადი არამატერიალური სიკეთე,

⁶⁴ იხ., Подшивалов Т.П., Охранительные Правоотношения и Нормы: Гражданско-Правовой Аспект, Вестник Южно-Уральского Государственного Университета (Вестник ЮУрГУ), Серия «Право», №43, 2012, 74-75.

⁶⁵ Wiegand W., Wichtermann J., Die Überleitung von Rechtsverhältnissen, in: Wiegand W. (Hrsg.), Rechtliche Probleme der Privatisierung, Berner Tage für die juristische Praxis – BTJP 1997, Bern 1998, 78.

სამოქალაქო კანონმდებლობითაა მოწესრიგებული. თუმცა სსკ-ის 1-ლი მუხლით არაა გამიჯნული რეგულირებულ და დაცულ ურთიერთობებზე სამოქალაქოსამართლებრივი ზემოქმედება, რომელიც ასახულია „მოწესრიგების“ ცნების შინაარსში.⁶⁶

სამოქალაქო სამართალი, ძირითადად, აწესრიგებს ქონებრივ და პირად არაქონებრივ ურთიერთობებს, რომლებიც დაკავშირებულია ქონებრივთან, თუმცა იცავს პირად არაქონებრივ ურთიერთობებს, რომლებიც არაა ქონებრივთან დაკავშირებული.⁶⁷

ამასთან, სამოქალაქო სამართლის მოწესრიგების სფეროდ მიიჩნევა საოჯახო ურთიერთობები. ქონებრივი ურთიერთობების რეგულირების სპეციფიკა განსაზღვრულია ოჯახის წევრებს შორის პირადი ურთიერთობის განსაკუთრებული როლის გათვალისწინებით. მიუხედავად საოჯახო ურთიერთობების სტრუქტურაში პირადი და ქონებრივი ელემენტების ასეთი ურთიერთმიმართებისა, აღნიშნულს ხელი არ შეუშლია, საოჯახო ურთიერთობების მომწესრიგებელი ნორმები ინტეგრირებული ყოფილიყო დასავლეთის დიდ კოდიფიკაციებსა და აღმოსავლეთ ევროპის ზოგიერთი ქვეყნის სამოქალაქო კოდექსებში. ამდენად, რეგულირებული ურთიერთობების კერძო ხასიათი ამ ურთიერთობების შინაარსის არსებითი მახასიათებელია და განსაზღვრავს ურთიერთობების სხვა საწყისებს, რომლებსაც უშუალოდ „რეგულირება“ ეფუძნება. საოჯახო ურთიერთობაც, შედის რა სამოქალაქო ურთიერთობებში, მის მიმართ კერძოსამართლებრივი ფორმების გამოყენებას გულისხმობს, რომლის ფარგლები, უპირველეს ყოვლისა, მოცემული ურთიერთობების სიღრმის თვალსაზრისით უნდა განისაზღვროს. ეს შეეხება ამ ურთიერთობების რეგულირების მეთოდის ნიშანს კერძო ხასიათის სახით, თუმცა უმნიშვნელოვანესია მეთოდის გარეგნული ნიშნებიც, როგორცაა სუბიექტთა პირადი

⁶⁶ იხ., ნინიძე თ., სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის სტრუქტურა, წიგნი: აკაკი ლაბარტყავა 80, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 165-169.

⁶⁷ იხ., Маленина М., Личные Неимущественные Права Граждан: Понятие, Осуществление, Защита, 2-е издание, Исправленное и Дополненное, Москва, 2001, 24.

ავტონომია, პირად საქმეებში ჩაურევლობა და რეგულირების დისპოზიცი-
ურობა.⁶⁸

დასკვნა

კვლევებიდან გამომდინარე, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა არ შეიძლება იყოს მხოლოდ იდეალური ან რეალური მოვლენა, ან იდეალური და რეალური საწყისების ეკლექტური გაერთიანება. საქმე ისაა, რომ სინთეზში დევს ახლის ქმნადობის მომენტი. სახელდობრ, რეალური და იდეალური მოცემულობების სინთეზის გზით წარმოიშობა რაღაც მესამე – ახალი ფენომენი, რაც რეალურისა და იდეალურის უბრალო ჯამს უტოლდება. როგორც ერთს დამატებული ორი არაა ერთი-ორი, ისე არც რეალური და იდეალური საწყისების სინთეზით არ მიიღება იდეალურ-რეალური მოვლენა. ამდენად, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა გარკვეულწილად რეალურისა და იდეალურის მიჯნაზე იმყოფება. სამართლებრივი ურთიერთობა არც ჯერარსია და არც არსი, ის რაღაც ახალი – მესამე, ანუ სპეციფიკური მოვლენაა. სამართლის ნორმა, რომელიც ჯერარსულია, პირდაპირ ვერ გადადის მართლწესრიგში, როგორც არსის სფეროში. სწორედ ლოგიკური შუალედი, რომელიც სამართლის ნორმას გადაიყვანს მართლწესრიგში, არის სამართლებრივი ურთიერთობა. ამდენად, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა არსისა და ჯერარსის დამაკავშირებელი განსაზღვრული ხერხია. ამასთან, სამართლებრივი ურთიერთობა სათავეს იღებს საზოგადოებრივი ურთიერთობიდან, მაგრამ ეს მისი გენეტიკური კავშირია და ის საზოგადოებრივ ურთიერთობამდე ვერ დაიყვანება.

რაც შეეხება იდეალურ საწყისებს უფლება-მოვალეობის სახით, მათ შორის კორელაციური დამოკიდებულება არსებობს. ეს ადასტურებს მათ არსებობას სამართლებრივ სივრცეში, ვინაიდან უფლება არ მოიაზრება სამართლებრივი ურთიერთობის მიღმა, წინააღმდეგ შემთხვევაში ის იქნებოდა ფაქტობრივი და არა იურიდიული შესაძლებლობა. ოდნავ განსხვავებული სურათია აბსოლუტურ უფლებასთან დაკავშირებით, რადგან აქ

⁶⁸ იხ., ნინიძე თ., სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის სტრუქტურა, წიგნი: აკაკი ლაბარტყავა 80, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 166-171, 175-176.

არსებობს უფლება, რომლის წინაშეც ყველა მესამე პირს ზოგადი მოვალეობა აქვს.

ამასთან, სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის არსის განსაზღვრა შესაძლებელია კერძო ავტონომიის პრინციპზე დაყრდნობით. ამ ურთიერთობაში აისახება ფაქტობრივი ურთიერთობები, რომლებიც პირად და საოჯახო ურთიერთობებში, ასევე, უშუალოდ კონკრეტულ უფლებებშია გამოხატულია. თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა ფაქტობრივი ხასიათისაა, ვინაიდან ურთიერთობაში ფაქტობრივი საწყისების არსებობა რეალურ სფეროსთან მის გენეტიკურ კავშირს გამოკვეთს.

გარდა ამისა, კვლევამ ცხადყო, რომ სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც წესი, რეგულაციური ხასიათისაა, თუმცა გამონაკლისის სახით მასში დაცვითი ურთიერთობაც მოიაზრება. რეგულაციური და დაცვითი ურთიერთობების ნორმატიული საფუძველია სამართლის რეგულაციური და დაცვითი ნორმები. განხილულიდან გამომდინარე, სამართლის დაცვითი ნორმა, რომელიც დაცვის საშუალებას განამტკიცებს, არ შეიცავს სანქციას, განსხვავებით სამართლის იმ დაცვითი ნორმისგან, რომელშიც პასუხისმგებლობის საშუალებაა განსაზღვრული. ამასთან, სსკ-ის მე-7 მუხლში, ზოგადად, კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის რეგულაციური ხასიათიდან გამომდინარე, საზგასმულია რეგულაციური (სამოქალაქო) ურთიერთობის სპეციფიკა, რის გამოც კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტიად აღიარებულია ბრუნვაუნარიანი სიკეთე. თუმცა ამ ნორმაში არაა გათვალისწინებული დაცვითი (სამოქალაქოსამართლებრივი) ურთიერთობის არსებობა, რომლის ობიექტია ბრუნვაუნარო სიკეთე. შესაბამისად, ბრუნვაუნარიანობა არ უნდა იყოს შემაფერხებელი, რათა სიკეთე კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ობიექტად ჩაითვალოს. ამდენად, დაუშვებელია აღნიშნულის უგულებელყოფა, რათა თავიდან იქნეს აცილებული გარკვეული ხარვეზები თუ უფლებების დაუცველობა პრაქტიკაში. თუმცა სსკ-ის 1-ლი მუხლით არაა ერთმანეთისგან გამიჯნული რეგულაციურ და დაცვით ურთიერთობებზე სამოქალაქოსამართლებრივი ზემოქმედება, რომელიც „მოწესრიგების“ ცნების შინაარსშია წარმოდგენილი.

ასევე, განისაზღვრა, რომ პირადი ურთიერთობების ობიექტები დუალისტურია, ვინაიდან არამატერიალური სიკეთე, რომელიც ქონებრივს

უკავშირდება და შეიძლება ბრუნვის ობიექტი გახდეს, რეგულაციურ ურთიერთობაში მოიაზრება, ხოლო ისეთი არამატერიალური სიკეთე, რომელიც ქონებრივს არ უკავშირდება, დაცვის ობიექტია.

ამასთან, თვით სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობა, როგორც სამოქალაქო სამართლის რეგულირების სფერო, მოიცავს ქონებრივ, პირად და საოჯახო ურთიერთობებს, რომლებიც თანაბარუფლებიანობისა და კერძო ავტონომიის პრინციპებს ეფუძნება. რეგულირებული ურთიერთობების კერძო ხასიათი მოცემული ურთიერთობების შინაარსის განმსაზღვრელი ნიშანია, პირთა თანასწორობა კი უმნიშვნელოვანესია რეგულირების მეთოდის სხვა გარეგნულ ნიშნებთან (პირადი ავტონომია, პირად საქმეებში ჩაურევლობა და რეგულირების დისპოზიციურობა) ერთად.